

ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ НА ЗАНЯТТЯХ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ З ЛІНГВІСТИЧНИМ АНАЛІЗОМ

EMOTIONAL INTELLIGENCE IN CLASSES IN THE SUBJECT "MODERN UKRAINIAN LITERARY LANGUAGE WITH LINGUISTIC ANALYSIS"

Стаття присвячена актуальним питанням формування та використання емоційного інтелекту в контексті викладання дисципліни «Сучасна українська літературна мова з лінгвістичним аналізом».

Здійснено огляд останніх досліджень і публікацій в руслі окресленої розвідки; проаналізовано дефініцію та особливості міжособистісної взаємодії. Акцентовано увагу на необхідності створення передумов для свідомого індивідуального зростання, як-от: розвиток soft skills, актуальних для успішної інтелектуальної діяльності та особистого життя; сприяння процесів раннього усвідомлення психологічних особливостей явища, власної відповідальності за побудову індивідуальної траєкторії розвитку.

Спроектовано ефективність указаних рекомендацій під час опрацювання мовознавчого матеріалу; виховання свідомого ставлення до процесів інтеракції; дослідницьких зусиль у сфері актуальних питань філології; розвитку тактики підтримки процесів емпатії та афіліації.

Серед умов, які забезпечували результативність навчального процесу, визначено необхідність різноаспектних спостережень; систематичної індивідуальної роботи над собою; розвиток толерантності та факторів психологічного самоконтролю й самоаналізу, уважності до емоційного світу кожного. Крім того, запропоновано види вправ для критичної самооцінки ситуації та власного «Я»; практики необхідної здатності моделювання й прогнозу мовного матеріалу. Звернено увагу на осмислення досліджуваних одиниць у річці актуальних рекомендацій і можливостей опрацювання навчальної інформації.

Зроблено висновки про перспективність подальших спостережень у заданому напрямку, резерви інтенсифікації процесів засвоєння навчального матеріалу, зокрема: свідомого оперування відповідними дефініціями, установлення причинно-наслідкових зв'язків, обговорення результатів, переконань тощо.

Ключові слова: емоційний інтелект, мовний матеріал, вербалізація, самоконтроль, адаптивність, антиципація, афіліація.

The paper deals with the current issues of the formation and use of emotional intelligence in the context of teaching the subject "Modern Ukrainian Literary Language with Linguistic Analysis".

A review of recent research and publications in the field of the investigation is carried out; the definition and features of interpersonal interaction are analyzed. Attention is focused on the need to create prerequisites for conscious individual growth, such as: the development of soft skills relevant for successful intellectual activity and personal life; promoting the processes of early awareness of the psychological characteristics of the phenomenon, one's own responsibility for building an individual development trajectory. The effectiveness of the above recommendations is projected during the processing of linguistic material; fostering a conscious attitude to the processes of interaction; research efforts in the field of topical issues of philology; development of tactics to support the processes of empathy and affiliation.

The following conditions that ensure the effectiveness of the educational process were identified: the need for multi-faceted observations, systematic individual work on oneself; development of tolerance and factors of psychological self-control and introspection, attentiveness to the emotional world of each person. In addition, types of exercises for critical self-assessment of the situation and one's own "I" are proposed; practice of the necessary ability to model and predict language material. Attention is paid to the comprehension of the studied units in the context of current recommendations and opportunities for processing educational information.

Conclusions were drawn about the prospects for further observations in the given direction, the reserves of intensification of the processes of assimilation of educational material, in particular: conscious operation of appropriate definitions, establishment of cause-and-effect relationships, discussion of results, beliefs, etc.

Key words: emotional intelligence, language material, verbalization, self-control, adaptability, anticipation, affiliation.

УДК 378.147:811.161. 2'06
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2025/83.1.12>

Рудюк Т.В.,

докт. пед. наук, професор,
професор кафедри української мови, літератури, культурології та журналістики
Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Дослідження вчених середини ХХ століття дозволили констатувати, що особистість, яка опанувала навички розуміння власних емоцій, є набагато успішнішою та щасливішою. Розвиваючи свій емоційний інтелект, людина стає уважнішою до себе, краще розуміє світ інших людей, як-от: потреби, мотиви та поведінку, що допомагають максимально ефективно досягати бажаних результатів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У звіті Національного центру з реалізації програм клінічних досліджень констатовано, що показниками

шкільних досягнень є не стільки запас знань дитини або те, що вона рано навчилася читати, як її емоційні та соціальні навички – упевненість у собі та зацікавленість, розуміння як себе поводити та стримувати погані імпульси, вміння чекати, дотримуватися вказівок, звертатися за допомогою та озвучувати власні потреби, не конфліктувати з іншими дітьми [3, с. 290]. Крім того, у даному документі зазначено, що майже в усіх, хто погано вчиться, відсутній один або декілька компонентів емоційного інтелекту. На жаль, ця проблема стає дедалі поширенішою, ускладнюючись постійними відчуттями розчарування та ізольованості від суспільства.

Емоція це – реакція індивіда на ті ситуації, до яких він не може адаптуватися, її значення переважно функціональне, але найцікавіше те, що така може викликати порушення пам'яті, навичок, заміну складних дій легшими, простішими, і ця дезорганізація зумовлюється активною реакцією суб'єкта на зміну ситуації [4, с. 198]. М. В. Папуча справедливо констатував, що сучасна освіта зовсім залишає поза увагою історію розвитку особистості, і така дисгармонія та життєві проблеми виникають головним чином через те, що в процесі навчання і виховання основні лінії не розвиваються у відповідності до своєї природи [5, с. 204]. Народна житейська психологія аналогічно високо оцінює вміння керувати власними емоціями та потребами; забезпечувати себе та досягати самореалізації.

Виділення раніше не досліджених частин загальної проблеми.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Отже, метою дослідження є встановлення механізмів взаємозв'язку між розвитком емоційного інтелекту та успішністю опанування дисципліни «Сучасна українська літературна мова з лінгвістичним аналізом»; специфіки індивідуальних процесів вербалізації мовного матеріалу, практики взаємодії.

Виклад основного матеріалу дослідження. Емоційний інтелект (від англ. emotional intelligence) – група ментальних здібностей, які беруть участь в усвідомленні та розумінні власних і чужих емоцій, як-от: точно зрозуміти, оцінити та виразити їх; осмислювати й керувати особистою мотивацією, думками, поведінкою; регулювати свій емоційний стан та помічати емоційне самопочуття інших; співпереживати й розвивати сильні сторони ближнього. Зауважимо, що аналізоване поняття входить до десяти загальновідомих soft skills, які є актуальними для професійної реалізації та особистого життя, а саме:

- тайм-менеджмент,
- емоційний інтелект,
- безперервне навчання,
- адаптивність,
- співпраця та командна робота,
- стійкість і допитливість,
- тренерське мислення,
- управління проєктами,
- творчість,
- критичне мислення та вирішення проблем.

Готовність до навчання дослідники визначають базовим умінням і ступенем усвідомленості власного розуміння як здобувати знання. Традиційно науковці називають сім основних елементів, пов'язаних із емоційним інтелектом:

1. Упевненість, яка ґрунтується на почуттях контролю та володіння власним тілом, поведінкою, відчуттями того, що можна ще зробити у разі виникнення проблем; отримати допомогу чи підтримку.

Наприклад, під час виконання морфемного розбору слів (у разі виникнення суперечливої ситуації) здобувачі мають пам'ятати про можливість звернення до морфемного словника або консультації викладача: *без/край/н/ій; без/по/серед/н/ій* [6, с. 30].

2. Допитливість як відчуття позитивного нового, здатність переживати позитив і задоволення розвиваємо прагненням систематизувати матеріал, як-от: *в українській мові п'ять повнозначних змінних частин мови (іменник, прикметник, числівник, займенник, дієслово) та одна повнозначна незмінна частина мови (прислівник); три неповнозначні або службові (прийменник, сполучник, частка) та один особливий клас слів (вигукі).*

3. Цілеспрямованість як бажання і здатність впливати на ситуацію та наполегливо діяти; почуття власної компетентності та ефективності.

Під час опанування теми відмінювання іменників другої відміни твердої групи [2, с. 57] обираємо варіантні форми у давальному та місцевому відмінках: *подарувати братові/-у* або: *(на) братові/-у була одягнена біла сорочка*. Чи теми відмінювання прикметників твердої групи у місцевому відмінку: *(на) батьковому/-ім коні*.

Відмінювання числівників від п'яти до десяти та числівників на -дцять і -десять: *(на) п'яти /-ох) пальцях* [2, с. 85].

4. Самоконтроль як здатність моделювати та контролювати власні вчинки відповідно до віку; відчуття внутрішньої рефлексії. Такий репрезентують якісні прикметники, які мають здатність утворювати форми суб'єктивної оцінки якості за допомогою суфіксів -еньк-, -есеньк-, -ісеньк-, -усіньк-. Завдання полягає у тому, щоб пригадати названі слова та поділитися емоціями від їх використання, як-от: *гарнесенька, малюсінька*.

5. Взаємозв'язок як здатність контактувати з іншими; відчуття взаєморозуміння.

Окреслене питання є досить цікавим у контексті вивчення теми займенника та культури міжособистісної інтеракції. Загальновідомо, на «ти» звертаємося до друзів, родичів, приятелів, молодих людей одного віку. У деяких регіонах України діти називають батьків на «ви». Крім того, так звертаються до незнайомих та старших за віком людей.

У часи Київської Русі згадане явище не було поширеним. Така традиція з'явилася в українській мові значно пізніше, – близько кінця XIV століття та стала характерною для національного мовлення в родині: *Встали мама, встали й татко: /Де ластовенятко?/ А я тут, в саду, на лавці, де квіти-ласкаві* (Павло Тичина «Ластовенятко») [1].

У новому правописі констатуємо деталі: «З великої букви пишемо займенники Ви, Ваш як форму ввічливості у звертанні до однієї конкретної особи в листах, офіційних документах тощо: *Повідомляємо Вам..., Вітаємо Вас..., у відповідь на Ваш запит...*» [8, с. 89].

Історики переконують, на «ви» (у множині) зверталися у Римській імперії, приблизно в IV столітті, оскільки тоді імператор уособлював народ Риму, і традиційно використовував займенник «ми». Відповідно подібна практика стала виражати ієрархію як у сім'ї, так і у суспільстві.

У англомовних країнах Sir (сер) або Ma'am (мем) – титули для лицаря та дами (дружини лицаря – леді). Sir увійшло до давньофранцузької мови з латини й означає старший. У римській армії до легіону зараховували від 46 років; молодших іменували юніорами; сенатом – раду старійшин. Senior – людей близько шістдесяти років (sexaginta – з лат. мови – 60).

Аналізуємо ще: Dominus – титул римських імператорів; Domina – дружини (господині). Dominus – чоловіка (господаря), де Domus – будинок, а суфікс -ius – вираження приналежності.

Велика французька революція зрівняла можливість для титулування до мадам і месьє; незаміжньої дівчини – мадемуазель. Дослівно перекладаємо Mademoiselle, суфікс elle – зменшено-пестливий та означає маленька юна жінка. Припустимими констатуємо звертання Mon General (мій генерал).

У Іспанії, Португалії та Італії високопоставлених чоловіків шанували «дон» (передусім Папу Римського). Згодом Dominus – пана або господаря. У Німеччині, Норвегії, Данії – herr; Frau/Dame.

Ще: відмінювання займенників, співвідносних із іменником, можливість використання паралельних варіантів: (на) ньому/ нім; Питально-відносних займенників: (на) кому/ кім, (на) чому/ чім. Присвійних: (на) моєму/ моїм; (на) нашому/ нашім; (на) твоєму/ твоїм, вашому/ вашім [2, с. 99-100].

6. Уміння спілкуватися як бажання вербалізувати свої ідеї, почуття та концепції; здійснювати обмін інформацією; демонструвати почуття довіри, задоволення від контакту з оточенням, включно з дорослими. Наприклад: *скласти речення-асоціації характеристики одnogрупників, які мають містити ключові поняття мовознавчої бази, а саме: повнозначних змінних та повнозначних незмінних частин мови. Для прикладу: 1) Владислава – студентка* (іменник – повнозначна змінна частина мови, який називає категорію особи) *другого курсу. Вона* (узагальнено-предметний займенник, повнозначна змінна частина мови); *дуже гарнесенька* (якісний прикметник, який виражає суб'єктивну оцінку якості за допомогою суфікса -есеньк– – повнозначна змінна частина мови). *Мріє відвідати 19* (власне кількісний числівник, складний за структурою – повнозначна змінна частина мови) *країн. Їй дуже добре вдається декламувати* (дієслово – повнозначна змінна частина мови) *вірші. Вона завжди* (прислівник – незмінна повнозначна частина мови) *має гарний вигляд.*

7. Взаємодопомога як здатність узгоджувати свої потреби з потребами інших під час роботи

у групі. Результативною називаємо практику взаємоперевірки теоретичного матеріалу; колективний добір власних прикладів під час розгляду проблемних питань. Зокрема, аналізуючи тему прикметників перехідних розрядів, як-от: відносно-якісних і присвійно-відносних, пропонуємо здобувачам проілюструвати свої приклади та увести їх у речення емоційного досвіду дитинства. Приміром: *Сусідська хата моєї бабусі стояла під солом'яною стріхою* (відносний прикметник). Або: *Мій брат у дитинстві мав солом'яну чуприну* (якісний прикметник). Ще: *Колись було досить поширеним явищем носити лисячу шапку* (відносний прикметник). Або: *Наш песик був спеціально навченим для полювання, оскільки міг виганяти з лисячої нори налякану тваринку* (присвійний прикметник).

Утім не існує єдиного підходу до визначення структурних компонентів емоційного інтелекту. Використовуємо модель здібностей, що включають у себе чотири основних складові частини: сприйняття емоцій; використання; розуміння та управління ними. Названі компоненти тісно взаємодіють між собою та мають однаково велике значення для реалізації практичного потенціалу.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, емоції, пов'язані з мовним матеріалом, дозволяють актуалізувати процеси мимовільної уваги та підвищити загальну активність опанування інформації; створити атмосферу, яка сприяє розвитку навичок вербалізації понять крізь призму добору та аналізу мовного матеріалу, засобів і процесів антиципації; знизити рівень тривожності та стресу.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бібліотека української літератури. Ластовеняко. Павло Тичина. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=5527> (дата звернення 30.04.2025).
2. Бойко В. М., Давиденко Л. Б. Граматика української мови: Морфеміка. Словотвір. Морфологія : навч. посіб. Київ: Академвидав, 2014. 248 с.
3. Гоулман Д. Емоційний інтелект. / Пер. з англ. С.-Л. Гумецької. Харків : Віват, 2020. 512 с.
4. Методика навчання української мови. Термінологічний словник / за ред. Олени Горошкіної. Словник-довідник. [Електронне видання]. Київ: Освіта, 2024. 150 с.
5. Основи психології / заг. ред. О. В. Киричука, В. А. Роменця. 4-те вид. Київ: Либідь, 1999. 632 с.
6. Папуча М. В. Внутрішній світ людини та його становлення: монографія. Ніжин: Видавець Лисенко М.М, 2011. 656 с.
7. Полюга Л. М. Словник українських морфем: близько 40 000. Львів: Світ. 2001. 446 с.
8. Український правопис / НАН України, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні; Ін-т української мови. 5-те вид. Київ, 2019. 282 с.